

Miskolczy Ambrus

A VASGÁRDA IDENTITÁSKÉPZŐ STRATÉGIÁJA*

A Vasgárda, másképpen a Szent Mihály Arkangyal Légión, egyszerűbben: a legionárius mozgalom az európai fasiszmus román változata, Serge Moscovici szerint „a legnagyobb fasiszta mozgalom Kelet-Európában”. Vezetője Corneliu Zelea Codreanu, és rá is érvényes az, amit *Hans Ulrich Wehler* Hitlerről írt: nélküle nem történt volna az, ami történt. Közös titkuk: a karizma, aminek a titka identitásképző stratégiájukban is rejlik, olyan identitás kialakításában, amelyben vezér és bajtárs egymásra talál, ahogyan azt a totalitarizmus logikája megkívánja.

Az identitásképzés ellenségképre épül, az ellenség a zsidó. De milyen zsidó és mennyire csak a zsidó? Mi van mögötte? Mit szimbolizál, és hogyan? Minden fasiszmus alapkérdése ez, de a különböző történelmi háttérrel miatt a válaszok is eltérnek.

A Vasgárda antiszemitizmusának a forrása kettős. Az egyik a hazai hagyomány és gyakorlat. A másik az európai kultúrát tagadó és aláásó szubkultúra legmagasabb szintje.

Romániában az antiszemitizmus a politikai élet része volt, a zsidókat nem emancipálták, csak egyénileg, miközben gazdasági mozgásterüket lehetővé tették, és így a politikai elit kezében tartotta a gazdasági elitet – vagy legalábbis ezt hihette, mindenesetre identitásfölny-érzéssel tölthetett el. Nagyrománia megteremtője keserűen és csalódottan hagyta ott Párizst, nem vállalta a békeszerződés aláírását, mert nem akarta nevét adni a zsidók emancipációjához és a kisebbségvédelemhez, amit azért a maga módján az 1923-as alkotmány is aztán garantált. Románia olyan új államként jött létre, amelynek folyamatosan – először az 1860-as években, majd 1918 után – kellett megkonstruálnia saját identitását. Nem állt rendelkezésre történelmi állami hagyomány, az alapító eszme csak az etnicitásra épülő nemzeti történelem lehetett.

Ebben a fiatal államban a fasiszmus is fiatal volt. Míg az olasz és német fasiszták frontharcosok voltak, a románok a frontharcosok gyermekei, akik magukat „a háború gyermekei”-nek tekintették, olyanoknak, „akik a lövészárkok hősi és áldozatvállaló szellemét éltették tovább” – hogy Ion Baneát idézzem, aki a Codreanu-mítosz egyik kialakítója lett. A mozgalom alapítói közül még Codreanu volt a legidősebb, 1899-ben született, ki is ment a frontra, de kiskorúsága miatt hazaküldték, és aztán antiszovjet diák-összeesküvést szervezett, majd a jászvásári kommunista munkássztrájkok letörésében tűnt ki, végül az 1922–1923-as antiszemita diákzavargásokban. Itt talált egymásra a kard és a toll, Codreanu és a nála három évvel fiatalabb Ion Moța, aki aztán – két egyetemi tanár segítségével – lefordította a Cion bölcseinek jegyzőkönyveit, mely művet a cári titkosrendőrség ügynökei készítették egy 1864-es francia antibonapartista brosúra alapján,

* A jelen dolgozat az ELTE-BTK Román Filológiai Tanszékének műhelyében készült az identitásstratégiákkal foglalkozó OTKA (85962) pályázat keretében. A legionárius mozgalom kezdeteit részletesen mutatom be „A Vasgárda színre lép” című, a Holmiban megjelenő dolgozatomban. A Vasgárda történetéről a legújabb magyar munka: *Takács Ferenc*: A Mihály Arkangyal Légión. Szekszárd, 2012.

és adtak ki 1903-ban a zsidóüldözés és a pogromok legitimálására. Hitler és Goebbels is merített belőle, 1920-ban jelent meg németül, és 1933-ig 33 teljes kiadása látott napvilágot. Moța és munkatársai szinkronban dolgoztak európai elvtársaikkal. 1923-ban ki is tudták adni művüket. A román fordítást olyan kommentárokkal látták el, amelyek aktualizálták a meszeszerű elbeszélést. Például annak ecsetelésével, hogy a zsidó meg akar fosztani az ősi keresztény hittől, „arra törekszik, hogy megmérgezzon minket, belesüllyesszen a mérhetetlen pénzhőség mocsarába, és így a keresztény ne lássa mindenki ellenségét, a Zsidót”. Persze keresztény és keresztény között van különbség, mert „az a katolikus, aki protestáns lett, már egy lépést tett a judaizmus felé”. Szovjet-országon pedig már „a Zsidó az úr”. Ezzel szemben: „Ma mégis a világ elkezdett ébredni. A létért való küzdelemben a legfelfegyverzettebb államokból egyre erősödő antiszemita fuvallat indult, nem retrográd, nem obskúrus, nem vallásos indítékú, mint a zsidajok (jidanii) terjesztik, hanem felvilágosult, nemzeti, az önfenntartási ösztön mélységeiből fakadt”.

Ez a kétségbeesés és ébredésexaltáció további tettekre ösztönzött. Codreanu és Moța társaikkal mintegy nyolcan összeesküvést szöttek, hogy a zsidóemancipáció miatt megbüntessék a bűnösöket, a minisztereket, akik szerintük még nagyobb bűnösök, mint a zsidók. Természetesen hamar börtönbe kerültek, ahol Ion Moța le akarta lőni azt a társukat, aki beárulta őket, ezek után Codreanunak meg kellett mutatni, hogy jobban tud célozni. És egy bírósági tárgyalás után lelőtte a jászvásári rendőrfőnököt, aki őt is és más zavargót is megveretett. A független bíróság – a maga antiszemizmusról is vezetve – felmentette. Codreanu országosan ünnepeelt hősként léphetett a színre. A hivatalos antiszemita pártban tevékenykedett, de nem értve egyet annak a polgári alkotmányosságot elfogadó habitusával, 1927-ben öt társával megalapította a Szent Mihály Arkangyal Légiót, mint paramilitáris szervezetet, hogy mint a névadó hős legyőzzék a Sátánt. A névadást börtönélmény ihlette. Amikor 1923-ban Codreanun a vácărești-i börtönbe zárták, eszébe jutott, hogy apja beszélt a börtöntemplom Mihály-ikonjáról, megnézték, és revelatív erővel hatott. 1935-ban így emlékezett az élményre: „Engem sohasem vonzott egyetlen ikonnak sem a szépsége. Most viszont úgy éreztem, egész lelkemmel kötődöm ehhez az ikonhoz, és az volt az érzésem, hogy Szent Mihály él. Ettől kezdve szeretni kezdtem az ikonokat”. Amulettként szolgáltak, mielőtt revolver lapult a zsebükben, és azzal mentek a templomba is.

1929 novemberében Codreanu úgy hívott harcra, hogy közölte: „kivontuk a kardot”, de immár nemcsak a zsidók ellen, hanem a „politicianism” (haszonhajhászó politikuskodás) ellen, a többpártrendszer ellen, mert a pártok megosztják a nemzetet, és megkezdték az országjárást, a menetelés az ország szimbolikus birtokbavételét is jelentette, és így nemcsak orgazmuspótló szerepe volt, mint azt *Wilhelm Reich* fejtegette a náci példákkal élve. (Sőt a román legények közelebb éltek a természethez, mint a germán kispolgárok, mert időnként rájártak a lányokra, és ez feledtette az egymásközti viszályokat.) A román legionáriusok szegény és zsidók által is lakott vidékeken vonultak fel katonai alakulatban, lovasokkal az élen, keresztrel a kézben, olyan öltözékben, amelyen ott díszelgett a kereszt. Első nagy útjuk az Érchegeységbe vezetett, ide az 1784-es parasztfelkelés és az 1848-as szabadságharc vezetőinek – Horea és Avram Iancu – szelleme vonzott, hiszen a nemzet számukra is – mint egyébként *Edmund Burke* is vallotta még a 18. században – a holtak, az élők és az eljövendő közössége, és ezt misztikus áhítattal egyfajta transzban át is élték.

Hogy miként? Példa lehet erre egy közlegionárius, Vasile Coman – kiadatlan – élménybeszámolója, amelynek elején és végül mindenért a zsidó-szabdközműveseket kárhoztatja. Közben aztán megtudjuk, hogy az Érchegeységben 1918 előtt jobb volt a helyzet, könnyebben jutottak fához a mócok, akik igazi elnyomói azok a helyi uzorások, akik nyaranta a síkvidékeket járják fáruikkal, és közben panaszkodnak sanyarú sorsukra, hogy aztán hazatérve adósaikat sanyargassák. Eredményesebb volt a besszarábiai országjárás, mert itt Tatar Bunar vidékén a szovjetek

kisebb felkelést robbantottak ki, és így az antiszemitizmust jobban össze lehetett kötni az anti-kommunizmussal, és ehhez némi hivatalos támogatást is kaptak. Vaida Voevod parasztpárti miniszterelnök azért támogatta a besszarábiai felvonulást, hogy üzenjen a szovjeteknek. 1931-ben egyik legparamilitárisabb szervezeteként létrehozták a Vasgárdát, hogy ennek fedőneve alatt képzésük elő „az antikommunista, és nem munkásellenes akciót. „Mert – hangsúlyozza az önéletíró Kapitány – ha kommunistákat mondok, zsidókat értek alatta.” Közben a nincstelen zsidóban is leendő plutokratát láttak és láttattak.

A Mozgalom identitásképző stratégiájában az antiszemitizmus így fonódott össze az anti-kommunizmussal és az antikapitalizmussal. Ugyanakkor az antiszemita agitáció eszköz is volt. 1931-ben Codreanu sokatmondóan fejtette ki Vaida Voevod miniszterelnöknek – akinek a feljegyzéseiből éppen ezt a részt nem adták még ki –, hogy „önmagában az antiszemitizmus nem program, de összetarthat, mint jelszó”. Ezért „arra törekszem, hogy felrázzam a fiatal nemzedéket, a gyerekeket, hogy olyan nemzedéket neveljek fel, amely képes lesz állni a versenyt a zsidókkal. A moldvai különleges román fajta, lagymatag, álmodozó. Fel kell rázni, fel kell ébreszteni, meg kell acélozni”. Abban igazat adott Codreanu a miniszternek, hogy verekedésekkel nem lehet a zsidók betelepődését megakadályozni, sem távozásra bírni őket. „A botrányok többet ártnak nekünk, mint nekik.” Ezért meg is tiltotta a zsidók bántalmazását, aki pedig nem tartja be a parancsot, azt kilitja a Légióból. A kérdésre, hogy miért jár fehér lovon, a válasz, az emberek unják a politikai gyűléseket, ő viszont a marhavásárokon jelenik meg, aztán néhány barátjának a kiáltására, hogy hallgassák meg őt, összegyűlik a tömeg. „Jó módszer. Járj szerencsével” – bízott a miniszter, aki anyagilag is támogatta a mozgalmat. 1920 után szinte minden román kormány – Iorga és Maniu kivételével – támogatta az antiszemita, majd legionárius megnyilvánulásokat, mint hasznos diverziókat. A román antiszemita számára ihlető példa volt a magyarországi antiszemitizmus fellángolása és a numerus clausus bevezetése, de mint a parasztpárti Maniu egyik bizalmasa, Z. Boilă emlékezett, és elsősorban a liberálisokat marasztalta el: „Érdekes megjegyezni, hogy míg Magyarországon, ahol 1919-ben erőszakos rasszista (antiszemita) mozgalom szabadult el, az egymást követő magyar kormányok – bár alapvetően sovíniszták és revizionisták voltak, és ízig-veéig reakciók – mindent, ami lehetséges volt, megpróbáltak és megtettek annak érdekében, hogy fékezék, sőt hogy elfojtsák az ilyen mozgalmat, hogy ne keltsenek ellenérzéseket külföldön, nálunk – ellenkezőleg – a Ionel Brătianu vezette kormány (1922–26, 1927), dacolva a külföldi és hazai közvéleménnyel, antiszemita és terrorista mozgalmakat kezdeményezett és batorított csak azért, mert ezt diktálták a rosszul felfogott pártérdekek”.

A Vasgárda mozgalma jól megfelel az újabban sokat emlegetett palingenetikus ultranacionalizmus képletének. Viszont a szakirodalomban abban már van némi vita, hogy ezzel az általános modellel szemben a Vasgárda eredetisége a keleti kereszténység, az ortodoxia kultuszában és nacionalizálásában rejlik-e vagy sem. Tanulságos viták lehetnek ezek, de olyan szövevényt alkotnak, amely végül is a fogalmakról szóló diskurzusával elfedi azt a valóságot, amelyről egy barátságos legionárius öt perc alatt többet tud elmondani és érdekesebben, mint a citációs körben forgó szakszerű elmélkedés. És egy igazi legionáriusnak az identitása ma is Codreanuval, a Kapitánnyal való lelki közösségben rejlik. Az ő tetteiben, útmutatásában és szenvedéseiben éli meg magát, miközben ugyanaz a homogenizációs ideál jelenik meg vágyként, amely valamikor a gárdistákat is mozgatta.

Az összes fasiszta vezér között Codreanu a legalkalmasabb a kultuszra. A legjobb kiállítás légeny e tájon, 1,90 cm körül, messze jobb, mint a művelt, ám pojácáskodó Duce és a chicagói gengszter benyomását keltő Führer, aki hol bécsi külvárosi biederkedő kispolgár, hol wotankodó gyilkos hadúr formájában tevékenykedett. És míg a többiek sokat beszéltek, ő hallgatott. Sokan ezért ostobának tartották, de neki volt igaza, olyan közegben, ahol a pletyka futótűzként terjed,

a hallgatás imponál. Önéletírása hamis, de fúti a szenvedély. Jellemző, hogy az egyik legjobb román esszéista, *Sorin Alexandrescu*, aki a szemiotika mestereként előszeretettel mélyül el a stílus-elemzésben, miután Codreanu szövegeit aberráltaknak minősítette, hatvan oldallal lejjebb önéletrajzának költői erejéről írt. Codreanu egyik kommunista ellenfele, Petre Pandrea, akivel együtt járt a katonai iskolába, és egykori társát degeneráltnak tartotta, de körleveleiben a politikai zsurnaliszta tehetségének megnyilvánulását látta. Ezek archaizáló frazeológiájukkal hatottak, amely alkalmas volt a világ manicheus leegyszerűsítésének történelmi és biblikus jelleget is adni.

A legionárius mozgalom ereje nem egyszerűen a vezérkultuszban rejlett, hanem abban, hogy ezt a legalacsonyabb szellemi szinttől a legmagasabbig kifejezésre tudták juttatni. A faluban azzal imponáltak, hogy valóságos látomást szerveztek. Vásárok vagy templomozás utáni gyülekezések alkalmával megjelentek a legionáriusok, titokzatosan terjesztve, hogy mindjárt jön, akinek jönnie kell, és akkor megjelent a Kapitány fehér lovon és tovatűnt. Akkor hatott a leginkább, ha a hatóságok megtiltották, hogy beszéljen.

Az identitásképzés szintjei a magas és az archaikus kultúra pólusai között helyezkedtek el. Az egyetemen Nae Ionescu a maga metafizikai elmékedéseivel nyerte meg a fiatalokat. Az ő – 1930/31-es tanévi – metafizikájában „valamennyiünk élete harc, [...] de amikor eljutunk az igazságot rejtő megoldáshoz, akkor rögzültünk, és ebben a pillanatban, meghaltunk”. Közben „minden metafizikai pillanat abszolútum”, mert „a metafizika a végső valóság tudománya”. „A metafizika a vallásos élet formájában – hirdette – a konkrét világ meghaladására törekszik és részvételre az istenek világában, az esszenciákéba, melyek nálunk erősebbek és létezőbbek.” A metafizika története a kulturális formák története, és fordítva. Az ortodoxia is kulturális forma. A román „ortodoxia trák és görög alapra épülő vallásos forma, míg a katolicizmus olyan kulturális forma, amely gyakorlati kultúrára épül”. Nyugaton a pápa csalhatatlan, „nálunk a szinódus, a szabor nem hibázhat”, és ez a gyülekezet nem parlament, hanem „lelki közösség, amelyben az egyén majdnem eltűnik”. 1937-ben – miután 1933 végén csatlakozott a mozgalomhoz – ez a közösség a Vasgárda lett, amely – szerinte – eddig nem hibázott. Ez lett a szentek közössége. A revolveres szenteké, akik lőttek. 1933 végén az úgynevezett Nicadorok megölték a miniszterelnököt, Ducát, mert ez megghiúsította azt, hogy a Vasgárda a választásokon szerepelhessen, aztán tízen – köztük néhány teológus –, a decemvirek 40–100 lövéssel kivégezték, majd fejszével feldarabolták a kórházi betegágyán fekvő M. Stelescut, aki kilépett a Mozgalomból, és egykori vezére, Codreanu ellen adott ki újságot.

Amikor aztán néhány teológus feltette a kérdést a Kapitánynak, hogy mikor lehet ölni, akkor először fejfájására hivatkozva elhalasztotta a választ, majd olyan gondolatokat vetett papírra, hogy az Egyház vonala ezer kilométerekkel felette van a Mozgalom vonalának, és eléri a tökéletességet és a fenségést. „Ezt a vonalat nem tudjuk leszállítani arra a szintre, hogy tetteinket magyarázzuk.” A kivégzőosztag teológusai még rövidebbre zárták a problémát, amikor azt hangoztatták, hogy ők nem öltek embert, mert az áruló nem ember.

Ez nem jelenti, hogy Codreanu nem imádkozott volna rendszeresen. Még később is beleremegtek az áhítatba azok a papok, akik meglátták az imádkozó Kapitányt, és ez körleveleiben élet-szerűen is írta le az imádság tisztító erejét. A fasiszta politikai vallás átszövése kereszténységből átvett elemekkel Olaszországban és Németországban is bevett gyakorlat volt, miközben Mussolini istentagadó kijelentésekre ragadtatta el magát, Hitler pedig a kereszténység felszámolásán is törte a fejét, Himmlernek pedig e téren is nagy mozgásszabadságot biztosított. És csak az identitásképző vasgárdista stratégia eleme volt az, ahogy egyes legionárius ideológusok – alighanem olasz megnyilvánulásokból is merítve – mozgalmuk spirituális jellegét a nemzeti szocializmus laikus jellegével szembeállították. A fő különbség a náci képzetek diffúzabb jellege, hiszen Hitlernek és Goebbelsnek egyszerre kellett a katolikusokat és a protestánsokat manipulálniuk,

míg a legionárius mozgalom bázisa szinte homogén ortodox közeg. A különbséget Hitlerék is komolyan vették, amikor a Vasgárdát nem vették komolyan, és inkább az antiszemita Nemzeti Keresztény Pártot finanszírozták, és talán Nae Ionescut is, mert miközben a Professzor szerény, külföldi adósságtól mentes, autarkiát és paraszti Romániát hirdetett, tüntető jólétben élt, miközben Codreanu, akiben új istent dicsőített, aszkétikus, szerény életmódot hirdetett, és ehhez is tartotta magát.

Valószínű, hogy Codreanu hite őszintébb volt, mint Nae Ionescué, aki – úgy tűnik, nem igazán hitt Istenben – bibliai idézeteket keresett a Kapitány könyvéhez. De azért, amikor a karizmatikus vezér maga vallott, akkor egyben kiemelte a vallás instrumentális jellegét:

„Azt akartam, hogy a légio nyílt keresztény alapra épüljön, hogy szembeszálljon a világ hitetlenségével, és felkészítsem ezeket a fiatalokat az ellenállásra, majd a gyűlölet és gonoszság hónapjaira, amelyek rájuk és ránk jöttek. Amikor a Légio alapításával kivettem őket a világ gyűlöletének, rögtön megadtam a szükséges ellenszert, a hitet Istenben. Ez volt a Légio első vonása. A második katonai jellege volt, a fegyelemé, a bátorságé, az áldozaté és az önnön erőbe vetett hité. Csodálatos összefonódás volt: az Ikon jelképezte a hitet, és körülötte az éjjeli és nappali őrég pedig a katonai szellemet. Ebből a két jellegzetességből fakadt a Légio.”

Ugyanakkor Codreanu a vallásos misztikát olyan nemzeti misztikává is változtatta, amelyet ésszel nem felfogni, csak megélni lehet: „Ha a keresztény misztika végső céljával, az extázissal, az embernek Istennel való kapcsolatát akarja elérni [...], a nemzeti misztika nem más, mint az ember vagy a tömegek kapcsolata népük lelkével”. Ami az emberi élet végső célját illeti, ez „nem az élet. Hanem a feltámadás. A népek feltámadása a Megváltó Jézus Krisztus nevében”.

Codreanu hitét pedig az erősítette meg, hogy a Duca-gyilkosság miatti pert büntetés nélkül megúsza. Valójában sokkal prózaibb körülmények játszottak közre.

A paramilitarizmus vonzotta az öreg tábornoikat. Ifjúságukat idézte, és tetszett a Vasgárda antiszemizmusa. A legendás hírű öreg és gazdag Zizi Cantacuzino tábornok második gyermekkorát élve lépett be a Légioba. Halálos ágyán azt is megvallotta, hogy ő ölette meg Ducát. A perben viszont Codreanu vállalt magára mindent, csak hogy ne bántsák az öreget, aki viszont fájdalmasan kiáltott fel, hogy ne vegyék el az ő fiát. Vaida Voevod pedig büszkén vallotta, hogy ő a Vasgárda keresztapja, mert ő találta ki ezt a nevet, ami egyébként nem is volt igaz. A hadbíróság elérékenyült és spekulált, csak a három „hóst” ítélte el, akik mindent magukra vállaltak, és a legionárius dalokban dicsőítették őket. Három hadbíró tábornok később csatlakozott is a mozgalomhoz, amely mögött néhány tókés is állott. A Vasgárda ereje abban is rejlett, hogy komolyabb és szalonképesebb politikai erők támogatták, mert egymás ellen akarták kijátszani. A fasiszta mozgalmak hatalomra kerülésének klasszikus képlete, Mussolini és Hitler a kommunista mozgalmak letörésében kaptak szerepet. Romániában inkább a kommunizmus kísértete élt. Codreanut a parlamentáris demokrácia felszámolására akarta felhasználni Károly király, aki egyrészt a diktatúra iránti igényeket akarta kielégíteni, másrészt bosszút állni mindazért a megaláztatásért, amit gyermek- és ifjúkorában az udvari világban elszenvedett, főleg saját nyugalma akarta biztosítani, nyugodtan gazdagodni és élvezni az őt szexuális rabságban tartó Elena Lupescuval való békés, olykor viharos együttlétet, miközben a legionáriusok a királyi szeretőben a zsidó romlottság megtestesítőjét – szinte rituálisan – gyűlölték, ugyanakkor a parlamentáris demokrácia elkötelezett híve, Iuliu Maniu, ha már nemzeti vezérként nem vehette el szíve szerelmét, mert ez magyar volt, a királytól példás rendezett életet követelt, legérzékenyebb pontját támadva. Az 1930-as évek derekán Károly király és a Kapitány nézett farkasszemet, miközben mosolyogtak, Maniu pedig szintén leszámolásra készült, és miután úgy érezte, hogy a király korábban becsapta, vezeklésképpen lemondott egyetlen szenvedélyéről, a kávéról. Codreanu a Vasgárda monarchikus jellegét hangsúlyozta, a király pedig következetesen használta el a pártokat,

és 1937-ben felajánlotta Codreanunak a miniszterelnökséget, ha ez átadja neki a kapitányi tiszteletet, ami azt jelentette volna, hogy őt is hamar elhasználják. Nem is vállalta el, viszont tisztában volt, hogy a király ezek után végez vele. Már el is kezdte, mert feltehetően ő finanszírozta a Stelescu-féle diverziót. Codreanu Maniuval szövetkezett, a választásokra megnemtámadási szerződést kötöttek, és amikor a Gárda 17%-ot ért el, akkor ezzel megbomlott a nagy pártok egyensúlya. A király a néhány százalékos eléréstől antiszemita pártot adott a kormánynak, majd amikor ez zsidótörvényeivel a gazdasági életet veszélyeztette, bevezette a maga diktatúráját, és aztán egy pocsékul megszervezett kirakatperben elítélte Codreanut, majd 1938 novemberének végén 13 társával együtt legyilkoltatta. És ezután jobban mint korábban, ő lett az identitásképzés központi alakja.

A bosszú nem is maradt el, 1939 szeptemberében az a négy gárdista, aki úgy érezte, hogy a Kapitány halálával életük értelmét vették el, végzett a miniszterelnökkel, majd mint ahogy minden terrorcselekmény után tették, megadták magukat. A király ezek után a már elfogott gárdistákat tizedeltette meg – minden törvényes eljárás nélkül. Tetemüket pedig közszemlére tette, hadd lássa mindenki, miként járnak a hazaárulók – mint azt a feliratok is hirdették. Nae Ionescut pedig – ha igaz – megmérgeztette. Codreanu viszont a halottak élén visszatért. Miután a közvélemény Besszarábia a szovjeteknek való átadása (1940. június 28–30.) és a bécsi döntés (1940. augusztus 30.) miatt a király ellen fordult, az ő megbuktatásához – szeptember elején – felhasználták a Gárdát, már ami abból megmaradt. 1940 novemberének végén Codreanut és társait kihantolták, és újra eltemették, több mint 60 minisztert, rendőrt, katonát, politikust, akit bűnösnek találtak a Vasgárda üldözésében, a jilvai börtönben lemészároltak, és mellettük Nicolae Iorgát, a nemzeti történetírót is. Ugyanezen a napon Cioran a rádióban büszkén vallhatta: „Jézus kivételével egyetlen holt nem volt jobban jelen az élők között. Volna okunk a felejtésre? »Ezentúl az országot egy halott vezeti« – mondta nekem egy barátom a Szajna partján. Ez a halott az örökkévalóság parfümjét szórja a mi emberi pelyvánkra, és visszahozta az eget Románia fölé”. A nácik közben már a Jézussal való leszámolás útját járták. A két mozgalom között – fejtegeti *Sorin Alexandrescu* – „a szavak között volt lényeges különbség, de nem a tettekben, mert tetteleg a legionáriusok sem viselkedtek másként”. Mint egyik jeles gárdista, Șerban Milcoveanu – akivel Bukarestben Petőfi Sándor utcai otthonában volt alkalmam beszélgetni – mondta, „az üldözés csinálta a Gárdát”; de miután az üldözöttekből üldözők lettek, népszerűségükből vesztek, bár a hatalom vonzásában látványosan megszorodtak a legionáriusok az úgynevezett szeptembristákkal, miközben – mint Nagy Talavera Miklós mondta – a Gárda olyan volt már, mint a krumpli, a java a föld alatt feküdt. Mégis, egyik kortársa szerint a Légión – Horia Sima által vezényelt – uralmát nem a bűnök és brutalitások miatt gyűlölték meg, hanem a sok vallásos ceremónia és a gazdasági visszaélések miatt. Nem is tartott sokáig az extázis. Az új diktátor, Antonescu – miután szabad kezet kapott Hitlertől – 1941 januárjának vége felé rendet csinált, és a legionárius mozgalmat, amennyire tudta, felszámolta. A nácik több legionáriust is kimenekítettek, hogy velük tartsák kézben Antonescut. Akit viszont ez elfogott, az mehetett a szovjet frontra ágyúütötteknek. Mégis annyira szervezett erő maradt a Vasgárda, hogy a kommunisták is átmeneti fegyverszünetet kötöttek velük, majd ezrével zárták őket börtönbe, sokan 1945–46-tól egészen 1964-ig rács mögött élték a maguk közösségi életét. Identitásuk kínzások és átnevelő pszichodramák sorozatában roppant vagy edződött meg. Akadt, aki besúgó lett és provokátor, akadt, aki a szabadulás reményében megtörve önbírálatot gyakorolt, aminek része volt Codreanu szidalmazása és a vallás megtagadása, de akadtak, akik erre nem voltak hajlandók. „Mars vissza, szenvedni Krisztusért és a Kapitányotokért!” – mondogatta az egyik felháborodott börtönigazgató. Végül kint sem biztos, hogy sokkal jobban ment volna nekik. Az 1958-ban letartóztatott filozófus C. Noica élete legszebb éveinek tartotta 6 évi börtönéletét. A zsidó N. Steinhardt pedig

átkeresztelkedett és szerzetesnek ment. A Vasgárda csak szenvedést hozott, mondta Emil Cioran, örült szektának és intellektuális szégyennek nevezve a mozgalmat, amelynek illetően való elárulását öccse, Aurel keserűen vette tudomásul.

A vasgárdisták nem szeretik a rigmust: „Légy okos, és ne búsulj, a Gárda a kommunista pártton keresztül megy előre”. Márpedig a kommunisták valószínűleg meg sok célkitűzést, először is azt az aszkétikus életformát – egy ideig viszonylagos jólétet –, amelyet a Vasgárda célként valósított. A zsidókat is eltávolították az országból, még hozzá fejpénz fejében. Aztán a szászokat is kiárúsították. Közben iparosítottak, és tömegesen hozták be faluról az embereket az újonnan épült blokknegyedekbe. Codreanu is hasonló célkitűzéseket melengtetett keblében. A legionáriusok parasztidillt játszottak, de a Kapitány tisztában volt azzal, hogy a munkásokat meg kell nyernie a győzelemhez, és nem is tagadta, a paraszttal azt tehet majd, amit akar. De mivel a vallás nyelven beszélt, a paraszttal is megtalálta a lelki közösséget. És a magas értelmiségiekkel együtt valóban érzelmi identitásközösséget alkottak. Igaz, Mircea Vulcănescu, aki jó viszonyt ápolt a legionárius elittel és előszeretettel rendszerezte a különböző szellemi irányzatokat és magatartásformákat, a falvak világának mélyéből jött, a városban gyökértelenné váló diákokat állította be prototípusként, még hozzá egy olyat, aki identitásavarában szüleit is megölte. Az ilyen elemek jutottak aztán a kommunistáknak, akik irgalmatlanul felszámolták a paraszti magántulajdont is. Codreanu is iparosítani akart. Nem verte nagydobra, de nem is titkolta: „Programokat, minek? Azt hiszitek, hogy mi nem tudunk mocsarakat lecsapolni? Nem tudjuk a hegyekben rejlő energiát felhasználni és az országot elektrizálni? Nem tudunk városokat emelni? Nem tudjuk elérni, hogy földjeink a többszörösét teremjék? Nem tudunk gazdag földjeink terméséből minden románnak kenyeret biztosítani? Nem tudunk olyan törvényeket hozni, amelyek az időnek és nemzeti sajátosságunknak megfelelő államgépezet jó működését biztosítják? Nem tudunk ötéves terveket kidolgozni? Nem tudunk a Kárpátok bércein olyan hazát emelni, amely fároszként világít Európa közepén? És amely kifejezi román géniuszunkat? Tudunk”.

Hogy mennyire és miként, azt éppen a Kárpátok géniusza, Ceaușescu – Sztálin leghűségesebb kelet-európai tanítványa – mutatta meg, aki még a fasiszta extázist célzó őskultuszt is beépítette rendszerébe. Az átnevelt legionáriusok pedig hirdethették az új világ szépségét a „Haza hangja” című – emigrációnak szánt – lapban. A régi legionáriusokra nehezedő nyomás és a legionárius ideológia egyes elemeinek folytonossága is csak erősítette a legionárius identitást. Így aztán nem csoda, hogy 1989 után újjáéledt a mozgalom, a maga megosztó belső viszállyaival, de a viszályokat is áthidaló misztikával, melynek és az identitásképző agitációnak központi alakja megint csak Codreanu. És az ő alakja állt a háttérben, amikor 1990-ben a Szabad Európa műsorában D. Stăniloae, az akkori legnagyobb teológus arról beszélt, hogy az utolsó ítéletkor nemcsak az egyének járulnak az Úr ítélőszéke elé, hanem a nemzetek is. Ez a meggyőződés Nae Ionescu tanítását is visszhangozta, mely szerint nincs megváltás csak a nemzet által. Ma az utcán és a sportarénákban is meg-megjelenik a mozgalom a maga kopaszra borotvált fejű harcosaival, de olyan értelmiségi elitje, mint hajdan volt, most még nincs. Az internetes gárdistahonlapok is arról vallanak, hogy a mozgalom értelmiségi hívei a múltban élnek – *in illo tempore* –, a jelen kárhóztatása közepette. A legionárius múltból szóló történeti munkákban a radikális elítélés, kárhóztatás és a rehabilitálás célzatú megértés áll szemben. A legionárius identitásképzésnek sok szintje van. Ahhoz, hogy újra olyan mozgalom támadjon, mint hajdan, összeurópai fasiszta hátszél is kell, más szóval az európai identitás mélyebb válsága, amely kitermeli a karizmatikus vezetőket, pontosabban a földi megváltóra áhító hangulatot, és egyre jobban felszabadítja az ösztönvilágot. Mert mélyen igaz *Emmanuel Lévinas* 1934-es diagnózisa: „Hitler filozófiája primér jellegű. De a benne forrongó primitív hatalmak valami elemi erőtől hajtva szétfeszítik a nyomorúságos frazeológiát. [...] A hitlerizmus több mint járvány vagy örület, ez az elemi szenvedélyek

feltámadása". Ez a hatalmi ösztön elszabadulása, abból a bizonyos freudi *id*-ből, amelyet *Kosztolányi Dezső* ősvlaminek fordított, és ahonnan *Freud* szerint feltör az élet- és a halálösztön, és bizonyos történelmi időszakokban – *Lévinas* szavaival – „az ember emberségét” kérdőjelezi meg...